

prošlost

Osman DELIĆ

O KULTNIM MJESTIMA

NA PODRUČJU OPŠTINE GRAČANICA

(Uvodne napomene)

U nas je, do sada, veoma malo pisano o raznim formama narodno-pučke pobožnosti muslimana u Bosni i Hercegovini. Prije svega, nedostaju opisi formi kroz koje se očitovala ta pobožnost. Nemamo ni ocjena narodnih vjerskih ispoljavanja sa stanovištva islamske teologije. Do sada nije data znanstvena analiza koja bi pokazala porijeklo, genezu i značaj tih religijskih manifestacija.

Pokušaću nabrojiti neke vidove tih manifestacija u raznim mjestima, bez pretenzije na ulaženje u ocjenu ispoljavanja tih manifestacija sa teološkog, znanstvenog, genetičkog ili magijskog značaja ovih manifestacija ni u jednoj od tri religije koje su dominantne u našim krajevima.

DOVE I MOLITVE POD VEDRIM NEBOM

Među raznim formama narodne pobožnosti važno mjesto zauzimaju dove i molitve pod vedrim nebom, a koje se održavaju, uglavnom, u proljetnom i ljetnom periodu. Mjesta na kojima se težački svijet okuplja radi molitve poznata su u narodu kao dovišta-molitvišta. Dovišta su obično locirana na starim muslimanskim grob-

Osman Delić
O KULTNIM MJESTIMA

Salih Kulenović
RAZLIČITA ETNOLOŠKA GRAĐA
SA PODRUČJA GRAČANICE

Omer Hamzić i Rusmir Djedović
BABIĆANI ISPOD SIJEDOG KRŠA

Rusmir Djedović
MEJDAN DŽEDID (ŠARENA)
DŽAMIJA U GRAČANICI

Omer Hamzić
GOSPODARSKE PRILIKE
U GRAČANICI ...

Hajrudin Ćurić
I POLJE I BRDA

ljima u čijoj su blizini često i srednjovjekovna groblja. Poneka su dovišta smještena pored izvora vode, starih džamija ili na drugim mjestima koja su imala neka značenja u dalekoj prošlosti.

S obzirom na vrijeme održavanja, dove bi se mogle podijeliti na tri grupe: jedne se održavaju tačno u određen dan poslije Jurijeva, rjeđe poslije Aliduna. Izuzetak je dova na Hajvatovici i Ratištu kod Miričine. U posljednje vrijeme dove su iz, raznih razloga, pomjerene u nedjelju. U drugu grupu spadaju dove koje se održavaju svake godine, ali se o terminu njihovog održavanja odlučuje dogovorom. Treću grupu dova pod vedrim nebom mogli bismo označiti kao kišne dove koje su, inače, u našem svijetu i najviše poznate.

Ima još jedna rijetka vrsta dova koje se održavaju u pećinama, kao što je dova u blizini Brateljevića kod Kladnja.

Izvornom islamu je stran kult pećina, kao i drugih objekata i svega što postoji osim Boga, jer se protivi strogom monoteističkom duhu Islama.

Kult pećina je nastao sinkretističkim sažimanjima, što znači da ga je islam samo apsorbovao na teritorijama na kojima ga je i zatekao. Kulturni karakter pećina ide u prilog jednoj tezi o kontinuitetu koji seže vremena bosanske srednjovjekovne državne samostalnosti.

Važno je napomenuti da su molitve pod vedrim nebom uobičajene i kod pravoslavnih i kod rimokatoličkih vjernika u Bosni i Hercegovini. Ove molitve su poznate pod nazivom "blagoslov polja". Kod rimokatolika molitva se održava na grobljanskoj kapeli, ili kapeli podignutoj na nekom drugom mjestu ili na improvizovanom oltaru, obično pod kakvim drvetom. Kod pravoslavnih, molitva se održava pored zabodenog velikog krsta na njivi i meraji ili pak na mjestima poznatim pod imenom "molitvišta".

S obzirom na lociranje dovišta na srednjovjekovnim nekropolama kao i s obzirom

na to da su se pripadnici bogumilske crkve molili na grobovima i podizali grobljanske kapele, izneseno je mišljenje da je obavljanje proljetnih dova pod vedrim nebom, zapravo, nastavak starodrevne tradicije zajedničke muslimanima i pripadnicima bogumila koji su u velikoj većini primili islam u Bosni i Hercegovini. Oni su bili, kao heretici, proganjani od obje crkve zbog svog vjerovanja, načina obavljanja molitvi, uređenja bogomolja i ostalih običaja koji nisu bila u skladu s kršćanstvom. Zbog svojih nazora primili su islam koji im je bio mnogo bliži od kršćanstva. Usput da kažemo da je velika koncentracija bogumila bila na prostoru između Save i Spreče, te Drine i Bosne. Na ovom području rimokatolička crkva je izgradila 8 samostana, iz kojih su svećenici radili na pokršćavanju bogumila.

KULTNA MJESTA NA PODRUČJU GRAČANICE I OKOLINE

Kao i u drugim mjestima širom Bosne i Hercegovine, tako i u Gračanici i u njenoj okolini ima podosta kulturnih mjesta koja ljudi posjećuju u raznim prilikama i u raznim slučajevima. U narodu je rasprostranjeno uvjerenje da su posjete pojedinim grobovima, grobljima ili drugim mjestima veoma efikasne u otklanjanju nekih psihičkih i fizičkih tegoba, pogotovu ako se još na tim mjestima ostavi sadaka ili neki vid materijalnih davanja, prouči Fatiha ili obavi neki drugi vjerski obred. Ove posjete se, najčešće, obavljaju lično, ali ima slučajeva da se to čini i preko posrednika, obično starijih žena, rjeđe starijih muških osoba, naročito ako se odlazi na turbeta.

Ne pretendujem da sam u svojim istraživanjima pronašao sva kulturna mjesta u Gračanici i njenoj okolini, gdje su ljudi dolazili ili još i sada dolaze da bi se, po njihovom uvjerenju, rasteretili određenih tegoba, jer pretpostavljam da ih ima i u drugim mjestima koje nisam pronašao, a na kojim se ostavlja sadaka ili neki drugi poklon za ozdravljenje duše i tijela.

Iznijeću samo neka od kulturnih mjesta koja sam pronašao, sa njihovim opisom i namjerama zbog kojih se do njih dolazi.

1. "MEZAR ŠEHITA" NA KORIĆA HANU

Ova mahala nalazi se na krajnjem jugozapadu Gračanice, na raskršnici puta Gračanica - Tuzla i Gračanica - Doboј.

Grob se nalazi u dvorištu kuće Ahmeta Valjevca i dobro je očuvan. Ograđen je niskim zidom. Nišani su od klesanog krečnjaka i tokom vremena su skoro prepolovljeni. U ispravnom su stanju. Na njima nema natpisa.

O ovom grobu ispričala mi je Sabrija Korić, rođena Ibrahimović, supruga Muharema Korića koja tu živi 31 godinu. Njoj je ispričala njena svekrva kad se ona udala za Muharema prije 31. godinu sljedeće:¹

"Kad sam kao mlada dovedena iz Malešića, moja svekrva mi je ispričala da je iz pravca Tuzle došao na Korića Han nekakav čovjek na konju. U jednoj ruci nosio je sablju, a pod pazuhom druge ruke nosio je svoju glavu. Na tom je mjestu pao i tu je ukopan."

Ovu legendu čuo sam još od nekoliko drugih stanovnika ove mahale, kako od starijih tako i od mladih.

U narodu se mezar zove Šehit. Na uzglavnom nišanu ostavlja se sadaka uoči petka, ponedjeljka, uoči Ramazana i oba Bajrama.

Kad se nekom klanja istihara ili "padne mu" da tu ostavi sadaku, sadaka se ostavlja.

Sadake sa kulturnih mjesta obično uzima onaj ko ih nađe i nije rečeno da sadaku uzimaju samo siromasi.

Na uzglavnom nišanu pale se svijeće i prosipaju se pšenica i druge žitarice. Uz mezar se ne klanja nikakva nafila, niti se zna da se kad klanjala.

Mislim da se na ovom mjestu ne klanja zbog toga što se mezar nalazi vrlo blizu kuće i neposredno pored stare ceste na putu Gračanica - Doboј.

2. "MULADEDIN MEZAR"

Nalazi se na vakufskom zemljištu Tečićte u mahali Lipa na jednom uzvišenju. U novije vrijeme na ovom mezaru je sagrađeno turbe. Oba nišana su od zelene sedre, uzglavni je nešto viši i na njemu je gužvasti turban. Na nišanima nema nikakvih natpisa. Uzglavni nišan je visok iznad zemlje oko jedan metar. Oko ovog turbeta ima 10 - 15 drugih mezarova. U ovom groblju se odavno ne kopaju umrli.

O ovom mezaru pričao mi je Abdulah Korić, star oko 75 godina, koji je umro, a bavio se izradom nišana. U razgovoru je učestvovala njegova supruga Hasiba, rođena Begić, starija od 70 godina. Njihova kuća je udaljena od "Muladedinog mezara" oko 25 metara.

Mezar je Muladede šehida. (hfh. Ibrahim efendija Mehinagić navodi da je ovo mezar Murat Dedin). Abdulahu je pričao njegov otac, koji je umro prije više od 60 godina, da je ovdje nekad, iznad groblja, bila stara kuća, ali se ne zna da je iko ikad u njoj stanovao. Kod te kuće bio je bunar koji je zatrpan, a još se vidi udubljenje na mjestu na kojem se bunar nalazio. Tu je, po svemu sudeći, bila tekija u kojoj se obavljao zikr, a u tekijama obično niko ne stanuje. Otuda i naziv za zemljište "Tečićšte".

Na ovom mezaru putnici namjernici i mještani ostavljaju sadaku uoči petka, ponedjeljka i uoči drugih mubarek večeri. Nije rijetkost da se na određenom mjestu pale svijeće i klanjaju dva rekata.

Mještani i drugi putnici, kad prolaze pored mezara, prouče Fatihu.

3. MULADEDIN MEZAR

Nalazi se skoro u strogom centru Gračanice u ulici Adema Alića, u blizini Budimli Ahmet pašine džamije. Na ovom mezaru je nedavno sagrađeno lijepo turbe. Ima samo uzglavni nišan od zelenkaste sedre s gužvanim turbanom. Na njemu nema natpisa i dosta je potonuo u zemlju.

1. *Moja istraživanja su vršena prije 12-14 godina pa su iznesene godine starosti ljudi povećane za taj period, a neki od mojih sagovornika su poodavno umrli. Samo istraživanje o dovištu na Bijelim vodama u Sokolu je novijeg datuma.*

Po jednoj verziji Muladedo je u srodstvu s Hajvaz Dedom iz Prusca i Muladedom iz Banja Luke.

Po jednoj verziji, Muladedo je došao na ovo mjesto na konju od izvora Mahmutovac i donio glavu pod pazuhom. Tu je pao i na tom mjestu je pokopan. Ima još nekih priča koje su veoma slične ovoj, zato ih i ne navodim.

Na mezaru se svakog dana ostavlja sadaku. Sadaku ostavljaju vjernici drugih vjera kao i ateisti. Dok je mezar bio pod otvorenim nebom posipale su se žitarice i palile svijeće na nišane uoči petka, ponedjeljka i drugih vjerskih blagdana. Kod ovog mezara nije se nikad klanjala nafil.

4. KAMEN U MALEŠIĆIMA

U selu Malešićima, sjeverozapadno od Gračanice, udaljeno od nje 6 kilometara, u zaseoku Golaći, na južnoj strani, nalazila su se dva kamena. Njiva se zove Kamen, a vlasništvo je Avde Delića.

Jedan od dva kamena zvao se Okrugli kamen, a bio je, prema pričanju, crne boje, vjerovatno od sedre. Obim ovog kamena bio je nešto veći od dva hvata, a visina oko 1,5 metara. Pored njega je stajao manji kamen čije su dimenzije: $a = 1,4$ m, $b = 0,75$ m i $c = 0,55$ m.

Okrugli kamen je Avdo Delić prije pedesetak godina minirao i upotrijebio ga za svoje potrebe, a jednim dijelom nasuo put.

O ovom kultnom mjestu pričao mi je Mujo Delić, koji je rođen 1909. godine, Salko Omerčić, star oko 55 godina, pred čijom se kućom sada nalazi manji kamen, čije sam dimenzije naveo, a u ovom razgovoru učestvovala je Salkina supruga Rahmija.

Muji Deliću o kamenu je pričao Hasan Delić prije dvadesetak godina. Hasan je umro u poodmaklim godinama. On je kazivao da je nekad u njivi Kamen bio nekakav zvonik, napravljen od

drvenih greda. Na tom zvoniku nije nikad bilo zvona. Mjesto u njivi Kamen bilo je kultno mjesto do drugog svjetskog rata za pravoslavne vjernike iz sela: Lendići, Skipovac Donji i Gornji, Paležnica, Boljanić, Karanovac i Sočkovac kao i za mještane iz Gračanice. To je bilo kultno mjesto i za muslimansko stanovništvo iz Malešića i okolnih sela kao i za građane iz grada Gračanice. Poseban kuriozitet je da jedno kultno mjesto služi i Muslimanima i kršćanima.

Pravoslavni kršćani posjećivali su ga uoči Đurdevdana, sakupljali bi se u posljedne noćne satima i pošto bi nešto pojeli i popili, obilazili su oko Okruglog kamena izgovarajući molitve. Na kamen i oko njega posipali su pšenicu, a rjeđe i druge žitarice. Predveče bi tu palili svijeće i ložili vatre.

Tu su kasno lijegali da odspavaju, a glave obavezno okrenuli prema kamenu. Ujutro bi rano ustajali i odlazili kućama. Sadaku su ostavljali na malom kamenu. Ostavljali su peškire, vunene čarape i druge odjevne predmete kao i flaše s rakijom. Koliko se zna, ovim molitvama nije prisustvovao sveštenik.

Muslimani su posjećivali ovo mjesto "među Gospojinama", što se poklapa sa posljednjom trećinom mjeseca avgusta. Kod velikog kamena su pojedinačno klanjali dva rjekata u predvečerje, ostavljali sadaku i odlazili kućama. Svijeće nisu palili prilikom obreda.

Tako se radilo dok je okrugli kamen bio u njivi Kamen. Kad je miniran okrugli kamen, manji je iznesen iz njive i postavljen na malo raskrsnici na mjestu zvanom Brezik, kod kuće Salke Omerčića.

Od tada, na ovaj kamen dolaze žene iz Malešića i iz udaljenijih sela uoči petka, ponedjeljka, a i u druge dane. Najčešće klanjaju dva rjekata, ostavljaju sadaku na udubljenim mjestima koja se nalaze na kamenu i odlaze kući. Mjesto na kojem se sada nalazi kamen je veoma nepogodno za obavljanje vjerskih obreda. Običaj je da se poslije ostavljanja sadake oko kamena obiđe tri puta, a ako se ipak kod njega klanja, klanja se obično poslije obilaženja kamena. Na ovom kamenu se ne pale svijeće.

5. SVATOVSKO GROBLJE IZNAD ORAHOVICE

Nalazi se na lokalitetu Blagalište, na sjevernoj strani G. Orahovice, na ivici šume pored puta koji vodi iz Orahovice preko Falešića u Srebrenik. Predanje o ovom groblju ispričao mi je Himzo Ravkić, ugledni mještanin iz Orahovice Gornje, čija je kuća udaljena oko 500 metara od groblja. Predanje kaže da su na ovom mjestu izginuli neki svatovi i da su tu pokopani. Na tom mjestu je porasla šuma i u njoj se raspoznaje podosta grobova. Samo na jednom grobu postoje dva nišana od bijelog krečnjaka, bez ikakvih natpisa. U okolini ovog mezarja našli smo nekoliko komada pohlupanih nišana i nekoliko turbana.

Pored same ceste nalazi se jedan grob koji je sa strana ograđen kamenim klesanim pločama dimenzije cca 1,90 i 0,40 metara. Iznad glave i nogu su postavljeni klesani kamenovi. Na njima su isklesana udubljenja u koja su bili postavljeni nišani. Nišana više nema. U udubljenju na uzglavlju i ispod nogu ostavlja se sadaka. Nema određenog dana ni vremena kad se sadaka ostavlja. Nema tragova da se na ovom grobu ili u groblju pale svijeće, niti se grob posipa žitaricama. Groblje je bilo nekad ograđeno, a danas je veoma zapušteno.

Sljedeći događaj mi je ispričao Mustafa Muratović, koji ima preko 70 godina. Događaj se zbio prije drugog svjetskog rata kad se Mustafa vraćao kasno po noći iz vodenice i prolazio kroz groblje, noseći vreću brašna. Ispod ograde groblja izašlo je "nešto" i stalo uz njega. Ta silueta je "išla" pored njega nekoliko koraka, a potom se popela na vreću brašna i upitala ga tri puta da li mu je teško. On je odgovorio da mu nije teško, iako mu je, kao što reče, bilo toliko teško "kao da su mi noge do koljena propale u zemlju." Kad je došao do prve kuće, zapjevao je horoz i "prikaza" je spala s njega i lupilo je kao da je od zemlju udario pun mijeh. U tom času muški glas mu je rekao:

"Moli se Bogu što je horoz zapjevao, ti ne bi došao živ kući." "Kad sam došao kući", pričao je Muratović, "razbolio sam se i odležao 2-3 mjeseca."

6. ŠEJH DEDINO TURBE U SELU ČEKANIĆI GORNJI

Ovo turbe nalazi se u haremu džamije u G. Čekanićima. Bilo je sagrađeno od brvana koja su dotrajala pa je prije 5 - 6 godina sagrađeno novo od betonskih elemenata, u isto vrijeme kad je građena džamija.

U haremu džamije ima dosta grobova s mnogo uzglavnih nišana s raznim turbanima, a najviše ih je gužvastih. Skoro na svakom nišanu je uklesana sablja, ali na njima nema natpisa. S desne strane džamije, koja nije imala munare, a i na mjestu gdje bi trebalo graditi munaru, nalazi se jedan grob koji je u podnožju oivičen klesanim kamenovima i obložen kamenim pločama visine 0,66 metara. Grob je pokriven kamenim pločama. Nišani su odneseni, a na gornjoj ploči vide se mjesta gdje su nekad bili. Kroz otvore na ploči ubacuje se sadaka. U tom grobu sam našao jedan mramorni muški nišan bez turbana koji je odbijen. Stranice nišana su široke 10-12 centimetara. Na tri strane ovog nišana napisano je: na jednoj stranici "La ilahe", na drugoj "illa", a na trećoj samo "Allah".

O Šeh Dedinom turbetu pričao mi je Smajo Djedović, mutevelija džamije i čuvar turbeta. Razgovoru je prisustvovalo nekoliko mještana, čija imena nisam pribilježio. Legenda kaže: Šeh Dedo je živio u Čekanićima i bio je evlija. Za njega je znala cijela okolina. Bavio se zemljoradnjom. Bio je veoma cijenjen u mjestu i okolini. Kad se jednom prilikom u njegovoj njeni "Dedića brdo" kupilo sijeno, on je kupilicama rekao da vilama udaraju po sijenu i paprati. Kad su oni to uradili, on im je rekao da su pomogli vojsci da pobijede dušmane u ratu kod Banja Luke.

Šeh Dedo se nešto ogriješio o vezirove fermene pa je vezir iz Travnika poslao tatara s naređenjem da Dedo ide s njim u Travnik. On je to odbio. Kad je tatar došao drugi put, Dedo je uzeo metalnu kutijicu, nasuo je barutom i u nju stavio žigu od cerova drveta i to po tataru poslao u Travnik. Kad je vezir otvorio kutiju i u njoj vidio barut i živu vatru, poznao je da je Dedo evlija i nije više slao po njega tatara.

Kako sam naprijed rekao, na grobu je sagrađeno turbe i postavljena su oba nišana. S njegove desne strane je grob njegovog "pobre",

na kome nema ni jednog nišana. Za ovaj grob kažu da je grob inovjerca. Turbe se nalazi u haremu, ispod džamije pored puta. Vrata turbeta su od ceste, na sjeverozapadnoj strani.

Kad je građena nova zgrada turbeta, oko grobova su postavljeni betonski ivičnjaci. Na oba groba postavljeni su obični drveni sarkofazi, tako visoki da je Dedin uzglavni nišan u sarkofagu, a samo je turban vani. Oba groba su prekrivena zelenim platnom.

Uspio sam nagovoriti muteveliju Smaju Džedovića i Hazima Ravkića da podignu drvene sarkofage, kako bih vidio izgled groba. Iznenađio sam se! Površina groba je bila ovalnog oblika, to je ustvari polovina valjka. Napravljen je od gline, pomiješane s nekim pijeskom. Glina je bila u veoma čvrstom stanju. Niže nogu taj poluvaljak je bio kao odsječen i u njega je mogla "zaći ruka do lakta."

Ispod nogu oba groba prostrti su tepisi. Tu je sedžada i tespih. Posjetioci ovog turbeta obično klanjaju dva rjekata i ostavljaju sadaku na Šeh Dedin mezar. Ostavlja se novac, platno,

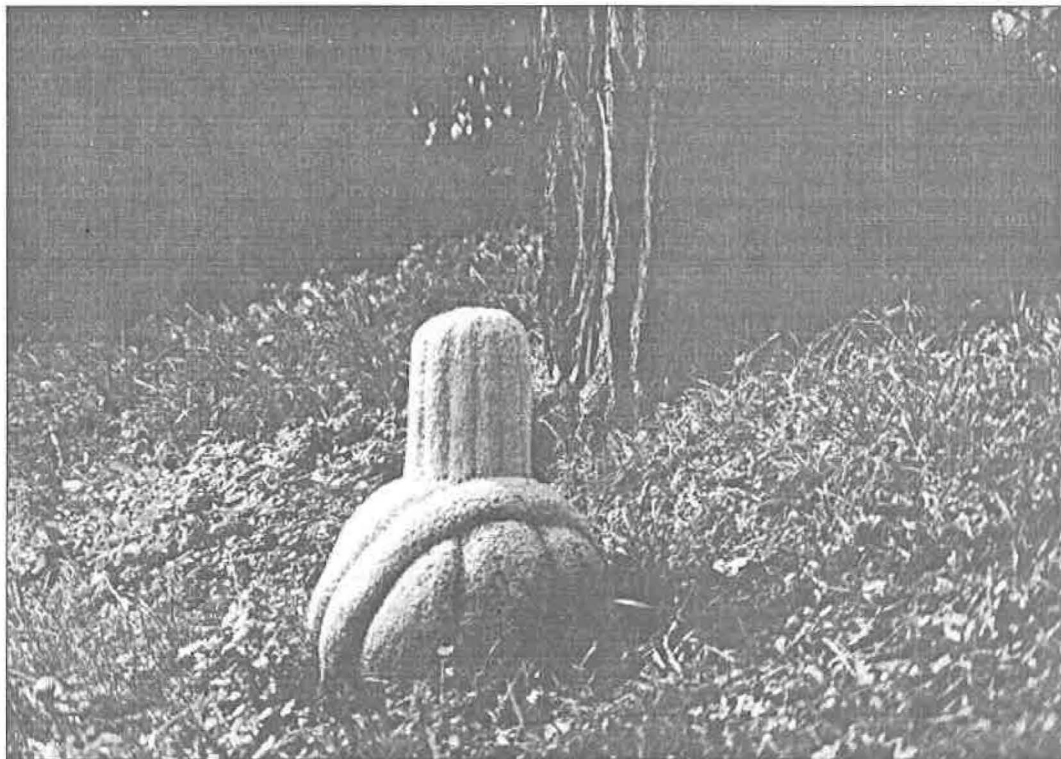
peškiri, mahrame i drugi predmeti kao i cvijeće. Svijeće se ne pale na grobovima. Na turbe se dolazi kad se želi da se ispune neke velike želje. Nema određenog dana u koji se turbe posjećuje.

Mještani su mi pričali nekoliko priča o tome kako se kod turbeta "prikazuje" i oni su kao djeca bježali podalje od turbeta ili kad bi prolazili pored njega, okretali bi glave. Naime, džamija i turbe bili su podaleko od kuća u kojima se stanovalo, što sada nije.

Kad smo htjeli izaći iz turbeta, pristigla je nepoznata mlađa žena i rekla nam da želi ostaviti sadaku. U razgovoru smo saznali da je došla iz Maglaja preko Tuzle i Srebrenika. Žena je bila pravoslavne vjeroispovijesti. Kasnije nam nije ništa tajila zbog čega je došla i ispričala nam je neke stvari o ovom turbetu, o čemu se priča u Maglaju, i o tome ko ju je uputio na ovo turbe.

7. "ŠEHITI" NA BRDU HURIJE IZNAD GRAČANICE

Za ove šehite predanje kaže da je na tom mjestu bilo veće groblje i da su tu izginuli neki

svatovi. Parcela na kojoj se nalaze ostaci groblja vlasništvo je Hilme Škapura. On je ostatke nišana izdvojio iz parcele, ogradio ih i s puta ostavio pristup jednom grobu na kome su turbani od dva nišana zelenkaste sedre, oba su s uvijenim turbanom. Ovo mjesto je veoma posjećeno. Na nišan se ostavlja sadaka, pale svijeće i posipa se sjeme od žitarica.

O ovom groblju dobio sam dosta informacija od starijih ljudi i žena iz Potok mahale u Gračanici. Priče su uglavnom iste: kamenje oko grobova je nekad bacano niz strminu, ali je uvijek poslije nalaženo na svom mjestu. U blizini groblja bili su veliki šljivici u kojim su nekad bile i pušnice za sušenje šljiva. Oni koji bi noćivali u pušnicama "čuli bi" kako se svu noć uče tekbiri i drugi zikr i prenose se dženaze iz jednog groblja u drugo. Drugo groblje preko puta postojećeg, sada više ne postoji. Neki ljudi i žene su "vidali" ljude odjevene u zelena ili crvena odijela koji obilaze mezarove.

Jedno predanje kaže da je grupa mladića, vraćajući se sa sijela iz Tunjevca u Gračanicu, bila napadnuta kod Šehita u noći od jata biba - čurki i da su im one isključivale čohana odijela i nanijele im tjelesne povrede. Ima i drugih legendi koje govore o "prikazivanju" u ovom groblju.

8. MEZAR ŠEHITA U DONJOJ ORAHOVICI

Legendu o ovom mezaru prenio mi je rahmetli Hadži Ibrahim ef. Hasić, koji je podatke prikupio od mještana u Orahovici Donjoj.

Mezar se nalazi na području Duraća na njivi Krčevina, vlasništvo Halila Šestana, na jednom sporednom putu između Orahovice Donje i Lohinje Gornje. Ovaj put je bio veoma frekventan za vrijeme posljednjeg rata, kao jedini siguran i slobodan put iz Orahovice za Lohinju i Gračanicu.

Tragovi na nekim mjestima ovog puta su dokaz da je ovo bio glavni put od Gračanice prema Srebrneiku, a išao je preko Pribave, Lohinje Donje, Orahovice Gornje, Moranjaka.

Legenda kaže da je za vrijeme turske vlasti u ovim krajevima ovim putem jahao na konju nekakav putnik, dobri čovjek. Usput je naišao na razbojnika koji ga je ubio i odsjekao mu glavu. Konj je poznavao put i poslije okršaja krenuo dalje s mrtvim tijelom čovjeka. Na mjestu gdje se nalazi mezar, u to doba, kad je jahač ubijen, nekakva žena je u šumi brala suho granje. Kad je vidjela na konju čovjeka bez glave, preplašena počela je zapomagati i povikala: "Eno čovjeka, bez glave jaše na konju." U tom času je tijelo palo s konja. Na tom mjestu ljudi su pokopali tijelo čovjeka bez glave. Glava šehita je pronađena u Pribavi na raskršću, gdje se sada odvaja pribavski put od glavne ceste, iza negdašnje kovačnice Ibri Bajrića. Mjesto na kome je glava pokopana označeno je nišanima. Na ovom mjestu u Pribavi, kao i na mjestu na Duraću, gdje je pokopano tijelo, narod ostavlja sadaku, a nerijetko se mjesta posipaju žitaricama, poneki prolaznik zapali i svijeću.

9. DOVIŠTE NA BRDU RATIŠ

Na brdu Ratiš iznad Miričine bilo je nakad poznato dovište u ovom kraju, na kome se narod okupljao svakog ponedjeljka od 6. maja/svibnja, poslije Jurijeva, sve do pola ljeta, 2. avgusta/kolovoza. Na tom mjestu se svakog ponedjeljka učila dova i neki od imama bi održao vaz, poučno vjersko predavanje. Na ovom dovištu bilo je nekoliko poznatih vajiza i kad god bi oni držali predavanja, bilo je na okupu mnogo prisutnih.

Do drugog svjetskog rata to je bila velika vjerska manifestacija koju su posjećivali i intelektualci iz Gračanice i iz Tuzle. Često su i oni držali predavanja prisutnim, što nije bilo neobično. Na dove bi dolazili ljudi iz udaljenih krajeva.

U toku drugog svjetskog rata dove su često bile korištene za upoznavanje prisutnih o zlodjelima koja su nanesena Bošnjacima, a to je bio i poziv da narod stupa u partizane.

Poslije drugog svjetskog rata dove su bile, iz poznatih razloga, zabranjene kao masovne manifestacije, ali nikad nisu prestale. Na dovištu nije bila izgrađena džamija niti neki

drugi objekat u kome su se obavljali namazi. Samo je bio postavljen ćurs sa koga bi se vajizi i drugi predavači obraćali prisutnim.

Ispod brda Ratiša i Dovišta bila je nekad crkva. Na mjestu koje se i sad zove Crkvine ima još ostataka od te građevine.

10. DOVIŠTE NA BIJELIM VODAMA

Na sjevernoj strani od Sokola nalazi se brdo zvano Bijele vode. Na tom brdu imaju dosta jaki izvori pitke vode, po čemu je ovo brdo i dobilo ime Bijele vode. Na ovom mjestu su bila sastajališta naroda ovog kraja, najčešće u ljetnim i sušnim danima. Za sastanke nije bilo određenog dana. Oni su se održavali u određenim prilikama i s razlogom.

O manifestacijama na ovom lokalitetu pričao mi je Ramiz Begović, domaćin iz Sokola, star preko 70 godina. Pričao mi je neka svoja sjećanja od kojih su najvažnija o kišnim dovama na Bijelim vodama.

Poviše izvora, iznad vode, nalazila su se dva bijela kamena, oko pola metra visine. Bili su oblog oblika, osim osnovice na kojoj su ležali. Kraj je prekrasan, sa širokim horizontom na sve strane. U ljetne dane, za vrijeme velikih suša, na ovom mjestu su se održavale kišne dove. On se sjeća da je dova bila najavljivana prije na nekoliko dana. Rano ujutro djecu iz mekteba, s kojim je i Ramiz kao učenik u mekteb išao, mualim bi iz Sokola odveo na Dovište. Djeca su išla učeći tekbire u pratnji roditelja i mještana. Kad se došlo na Dovište, malo bi se odmorili, a onda je imam proučio dovu. Prvo bi se učili odlomci Kur'ana, potom bi bio zikr, onda se učila dova naglas, a prisutni su govorili amin. Ponekad bi imam džamije održao predavanje. Osim mještana Sokola, dovi su često prisustvovali mještani iz Piskavice i Doborovaca Gornjih kao i iz drugih okolnih sela.

Izvori na Bijelim vodama danas služe kao pojilišta, ali kod njih nema bijelih okruglih kamenova. Neko ih je uništio ili odnio. Ni dove se više ne čine na ovom mjestu.

Salih KULENOVIĆ

RAZLIČITA ETNOLOŠKA GRAĐA SA PODRUČJA GRAČANICE

STJEPAN POLJE¹

Ovo naselje nalazi se zapadno od Gračanice, na udaljenosti od oko 4 km. Naselje počinje kojih stotinjak metara desno od magistralnog puta Tuzla - Doboje.

IME, STAROST I TIP NASELJA

Prema kazivanjima starijih mještana ovdje je nekada davno bila crkva Stjepana Tomaševića. Prema jednoj legendi koju smo ovdje čuli, vojska je za jednu noć nanijela brdo zemlje. Taj lokalitet se naziva Crkvine. Dalje, priča se kako je odmah do Crkvine preko potoka bila pijaca. Prema sjećanjima najstarijih kazivača, na sredini Crkvine bila je jedna veća jama, udubljenje gdje se nalazila crkva. Kad se 1918.

1 Tekst je napisan 1984. godine